

การพัฒนารูปแบบความมั่นคงทางอาหารผ่านการจัดการเครือข่ายชุมชน ตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม*

DEVELOPMENT OF THE FOOD SECURITY MODEL THROUGH COMMUNITY NETWORK MANAGEMENT IN MAKHA SUBDISTRICT, KANTHARAWICHAH DISTRICT, MAHA SARAKHAM PROVINCE

ณัฐภา เดชานุเบกษา

Natapasa Dechanubeksa

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Rajabhat Maha Sarakham University, Thailand

Corresponding Author's Email: phimonwan_d@hotmail.com

Received 12 February 2025; Revised 24 April 2025; Accepted 26 April 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทของชุมชนเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า 2) ศึกษาปัจจัยการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่และการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า 3) พัฒนาแนวทางของรูปแบบการสร้างความปลอดภัยทางอาหารของชุมชน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจงตัวแทนคนในชุมชน จำนวน 50 คน และวิธีวิจัยเชิงปริมาณโดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากประชาชนในตำบลมะค่าจำนวน 361 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างตามความสะดวกและวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ผลวิจัยพบว่า

Citation

* ณัฐภา เดชานุเบกษา. (2568). การพัฒนาแบบความมั่นคงทางอาหารผ่านการจัดการเครือข่ายชุมชน ตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. วารสารรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 5(1), 1-21.

Natapasa Dechanubeksa. (2025). Development of the Food Security Model through Community Network Management in Makha Subdistrict, Kantharawichai District, Maha Sarakham Province. Journal of Political Science Mahamakut Buddhist University, 5(1), 1-21.;

DOI: <https://doi.org/10.>

Website: <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jpsmbu/index>

1) ความเพียงพอของอาหารเกิดจากการผลิตจากการประกอบอาชีพและการแสวงหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ คนในชุมชนสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเท่าเทียมกันและเป็นอิสระ มีการประโยชน์ในการบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก แต่ชุมชนต้องเผชิญภัยแล้งและอุทกภัยทุกปี 2) ปัจจัยการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่ และการจัดการเครือข่ายชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดในทุกด้าน และ 3) รูปแบบความมั่นคงทางอาหารผ่านการจัดการเครือข่ายชุมชนตำบลมีแนวทาง (1) ส่งเสริมความตระหนักของผู้คนในชุมชน ได้แก่ ด้านความพอเพียงของอาหารโดยเพิ่มองค์ความรู้และทักษะการในการเพาะปลูกหรือปศุสัตว์ที่หลากหลาย ด้านการเข้าถึงอาหารโดยส่งเสริมเกี่ยวกับการแบ่งปัน ความเท่าเทียมกันทางอาหาร รวมถึงร่วมกันดูแลและฟื้นฟูแหล่งอาหาร ด้านการใช้ประโยชน์ โดยพัฒนาทักษะในการถนอมหรือแปรรูปอาหาร และด้านเสถียรภาพทางอาหารโดยการส่งเสริมองค์ความรู้ในการป้องกันหรือลดความเสียหายจากภัยธรรมชาติ (2) ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่ ได้แก่ ด้านสภาพทางเศรษฐกิจโดยเน้นพัฒนาด้านการผลิตอาหารและสินค้าจากการแปรรูปอาหาร ด้านการกระจายรายได้โดยเน้นส่งเสริมโอกาสอย่างเท่าเทียม ด้านสวัสดิการสังคมโดยเน้นส่งเสริมการจัดสรรและการเข้าถึงทางสวัสดิการอย่างเท่าเทียม และด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยเน้นส่งเสริมการบริหารจัดการในการควบคุมดูแลทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างเป็นระบบ (3) ส่งเสริมการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ได้แก่ ขั้นตอนตระหนักถึงการรวมตัวเป็นเครือข่าย ขั้นตอนสร้างข้อตกลงร่วมกัน ขั้นตอนการบริหารจัดการเครือข่าย ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ และขั้นตอนการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง โดยเน้นการพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่ายเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขยายขอบเขตในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

คำสำคัญ: ความมั่นคงทางอาหาร, การพัฒนาชุมชน, เครือข่ายชุมชน

Abstract

This research aims to 1) study the community context regarding food security in Makha Subdistrict 2) examine the factors influencing community economic development based on the area's context and the management of community networks for food security in Makha Subdistrict 3) develop a model for enhancing community food security. Data collection was conducted using qualitative research through in-depth interviews with 50 purposively selected

community representatives and quantitative research through questionnaires distributed to 361 residents of Makha Subdistrict, using convenience sampling. The data were analyzed using descriptive statistics. The research's results have been found as follows:

1) Food sufficiency comes from occupational production and seeking food from natural sources. People in the community have equal and independent access to food. The main benefit is household consumption. The community faces droughts and floods every year. 2) The factors influencing community economic development based on the area's context and the management of community networks are, overall, at the highest level in all aspects. 3) The food security model through the management of the sub-district community network has the following guidelines: (1) raising community awareness, including the food sufficiency by increasing knowledge and skills in various crops or livestock; food accessibility by promoting about food sharing, equality including care and restoration of food sources; utilization by improving skills in food preservation and processing; and food stability by providing knowledge in preventing or reducing damage from natural disasters. (2) Promoting community economic development based on local contexts includes economic conditions by developing food production and processed food products; income distribution by promoting equality of opportunity; and environmental quality by promoting management in controlling and supervising community resources or environment systematically. (3) Enhancing community network management, includes the steps of realizing network integration, mutual agreement creation, network management, relationship development, and relationship maintenance and continuity, with an emphasis on developing network relationships to benefit the expansion of the scope of community food security.

Keywords: Food Security, Community Development, Community Network

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่กำลังให้ความสำคัญกับ "ความมั่นคงทางอาหาร" โดยกำหนดวิสัยทัศน์ว่า "ประเทศไทยมีความมั่นคงด้านอาหารและโภชนาการ เป็นแหล่งอาหารที่มีคุณภาพสูง ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อชาวไทยและชาวโลกอย่างยั่งยืน" ในแผนปฏิบัติการด้านการจัดการด้านอาหารของประเทศไทย ระยะที่ 1 (ปี 2566 - 2570) (ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ, 2566) เชื่อมโยงกับการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) เป้าหมายที่ 2 ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหาร และยกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน ภาคเกษตรที่เป็นแหล่งผลิตอาหารสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความมั่นคงทางอาหาร จึงควรสนับสนุนให้มีระบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่คำนึงถึงคุณภาพชีวิตของเกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย

มุมมองความมั่นคงทางอาหารยังสามารถแยกย่อยรายละเอียดด้วยพลวัตตามบริบทของพื้นที่ ทั้งยังมีเรื่องของรายได้-ความยากจน และเศรษฐกิจด้วย โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา การเกษตรรายย่อยและธุรกิจขนาดกลางในท้องถิ่นเป็นกุญแจสำคัญของระบบการผลิตอาหารสัมพันธ์กับระบบนิเวศ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมระหว่างกันเพื่อจะเป็นภูมิคุ้มกันอาหารลดลงและเกิดเสถียรภาพขึ้น (ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน, 2567) ซึ่งจากองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO, 2006) ได้ระบุถึงองค์ประกอบสำคัญของความมั่นคงทางด้านอาหารไว้ 4 มิติ ได้แก่ การมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และการมีเสถียรภาพด้านอาหาร โดยหากชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองและบริหารจัดการทรัพยากรอาหาร ด้วยการพัฒนาชุมชน องค์ความรู้และภูมิปัญญาวัฒนธรรมชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพสิ่งแวดล้อมชุมชน รวมถึงสร้างการจัดการเครือข่ายชุมชนจะสามารถช่วยสร้างความมั่นคงทางอาหารในชุมชนได้ (พระนำโชค อานนโธ, 2560; นฤมล คำอ่อน, 2562)

ทั้งนี้ จังหวัดมหาสารคามได้มีแผนพัฒนามุ่งเน้นให้ภาคการเกษตรเป็นฐานการผลิตอาหารและปลอดภัยมีผลิภาพการผลิตสูงเพื่อความมั่นคงทางด้านอาหารมาโดยตลอด และมีแนวนโยบายให้แก่หน่วยงานในการพัฒนาพื้นที่ชุมชน (สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม, 2564) รวมถึงจากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลของผู้วิจัยเบื้องต้น ตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เป็นหนึ่งพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาองค์ความรู้จากสำนักงานพัฒนาชุมชนด้านการปลูกพืชผักทางการเกษตรและแปรรูปผลิตภัณฑ์ผัก มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มใช้ทำการเกษตร

ส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกร ทำนาข้าว แต่ด้วยพื้นที่ชุมชนมีข้อจำกัดเกี่ยวกับภัยธรรมชาติในพื้นที่ทำการเกษตรทุกปี ทำให้ได้ผลผลิตทางการเกษตรไม่มากเท่าที่ควร จึงเป็นพื้นที่ที่ยังคงมีความเสี่ยงในการเกิดความไม่มั่นคงทางอาหารที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ความมั่นคงทางด้านอาหารมีความสำคัญและผลกระทบต่อความเป็นอยู่ การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพของประชาชน ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อการมีบุคลากรที่มีประสิทธิภาพต่อการพัฒนาประเทศในอนาคตอย่างยิ่งย่น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญต่อการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบความมั่นคงทางอาหารผ่านการจัดการเครือข่ายชุมชน ตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยศึกษาสภาวะการพัฒนา ความมั่นคงทางอาหารตามบริบทชุมชน การจัดการเครือข่ายชุมชน และนำข้อมูลเพื่อพัฒนาแนวทางของรูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความตระหนักรู้ เข้าใจ และมีส่วนร่วมส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารในชุมชนไปสู่การความเข้มแข็งของประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า
2. เพื่อศึกษาปัจจัยการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่และการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า
3. เพื่อพัฒนาแนวทางของรูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร

แนวคิดความมั่นคงทางอาหารเป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงมาโดยตลอดและกลายเป็นปัญหาความมั่นคงในรูปแบบใหม่ที่หลายประเทศต้องเผชิญ รวมถึงประเทศไทยแม้ว่าจะเรียกได้ว่าเป็นประเทศที่มีภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ แต่ก็ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางอาหาร เนื่องจากยังมีข้อค้นพบจากองค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) พบว่า ประเทศไทยยังคงมีประชาชนที่ถูกจัดได้ว่าอยู่ในกลุ่มอดอยากหรืออยู่ในภาวะทุพโภชนาการ (นนทนากนต์ จันทรอ่อน, 2557)

องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (Food and Agriculture Organization of the United Nations: FAO) (2006) ได้ให้ความหมายของความมั่นคงทางอาหาร ไว้ว่า “สถานะที่คนทุกคนและทุกขณะเวลามีความสามารถทั้งทางกายภาพและทางเศรษฐกิจที่สามารถเข้าถึงอาหารที่เพียงพอ ปลอดภัย และมีคุณค่าทางโภชนาการ เพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจด้านอาหารเพื่อให้เกิดชีวิตที่มีพลังและมีสุขภาพ” ซึ่งมีองค์ประกอบ ได้แก่ ความเพียงพอของอาหาร (Food Availability) การเข้าถึงอาหาร (Food Access) การใช้ประโยชน์ (Food Utilization) และเสถียรภาพทางอาหาร (Food Stability) และจากงานวิจัยของ พลวัฒน์ ชุมสุข (2565) ได้วิจัยการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสังคมไทย กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการเกษตร ประชากรส่วนใหญ่จึงทำการเกษตรเป็นหลักมีความอุดมสมบูรณ์ด้านข้าวปลาอาหาร มีกลุ่มเกษตรกรส่งเสริมการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารแต่ชุมชนมีบริบทที่แตกต่างกัน โดยการศึกษาวิจัยพบว่าโครงสร้างและ ความปฏิสัมพันธ์ในการสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหาร 1) มีอาหารพอเพียงและมีคุณภาพที่เหมาะสม (2) ทุกคนเข้าถึงอาหารได้เพียงพอ (3) การใช้ประโยชน์เน้นการบริโภคอาหารเพื่อ สุขภาพ (4) มีเสถียรภาพทางอาหารที่ได้รับมาตรฐานที่มีคุณภาพสูง (5) การผลิตอาหารและอาหารแปรรูป

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตของ คนในชุมชนให้ดีขึ้น ผ่านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเองและการสร้างความเข้มแข็งใน หลายๆ ด้าน ครอบคลุมมุมมองและวิธีการต่างๆ ซึ่งมีการพัฒนาไปตามสภาพสังคมและบริบท ในแต่ละพื้นที่ ซึ่งการพัฒนาชุมชน คือกระบวนการพัฒนาคนและชุมชนให้ดีขึ้น ด้วยความ ร่วมมือ เพื่อปรับแก้ไขและสร้างสรรค์ในด้านคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง โดยมุ่งยกระดับมาตรฐานการครองชีพและคุณภาพชีวิตของประชาชน (พัชนี ตูเล๊ะ และคณะ, 2564) อีกทั้ง งานวิจัยของ พระนาโชค อานนโท (2560) ได้กล่าวถึง ประเด็นเพื่อศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาชุมชนตามบริบทพื้นที่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้านการ ขยายตัวทางเศรษฐกิจ อันหมายรวมถึงส่งเสริมให้เข้าสู่ระบบธุรกิจ สร้างมูลค่าทางการตลาด จากผลผลิตทางการเกษตรของคนในชุมชน ด้านการกระจายรายได้ คือ การที่คนในชุมชนมี โอกาสประกอบอาชีพสร้างรายได้ได้อย่างเท่าเทียมกัน ด้านสวัสดิการสังคม คือ ความทั่วถึงของ

ระบบบริการสวัสดิการสังคม และด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม หมายถึงทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนและสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีของคนในชุมชน

3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับเครือข่ายความร่วมมือชุมชน

การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือชุมชนนั้นเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องมีการวางแผนจัดการ มีประสบการณ์ และทักษะในการดำเนินงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับบริบทของชุมชนที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งการพัฒนาเครือข่ายชุมชนจะช่วยให้เกิดการเข้าถึงทรัพยากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรทางการเงิน ทรัพยากรทางเทคนิค หรือทรัพยากรมนุษย์ การสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยงชุมชนกับองค์กรภายนอกหรือหน่วยงานของรัฐช่วยให้ชุมชนมีโอกาสในการรับความช่วยเหลือหรือเข้าถึงทุนสนับสนุนสำหรับการดำเนินโครงการพัฒนาชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง (Flora & Flora, 2013) และจากงานวิจัยของนฤมล คำอ่อน (2562) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการเครือข่าย 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตระหนักถึงปัญหาและสำนึกรวมตัวเป็นเครือข่าย ขั้นสร้างพันธมิตรอยู่ร่วมกัน ขั้นการบริหารจัดการเครือข่าย ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ และขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเอกชัย พุ่มดวง และ ยุสนีย์ โสมทัศน์ (2560) ได้ศึกษาเรื่องเครือข่ายภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าวไร่เพื่อความมั่นคงด้านอาหาร และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในจังหวัดชุมพร พบว่าเพื่อความมั่นคงด้านอาหารและการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในจังหวัดชุมพร คนในชุมชนมีการปลูกข้าวไร่ มีการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีแบบแผนการผลิตการปลูกข้าวไร่ตามสภาพอากาศแต่ละปี และมีเครือข่ายแลกเปลี่ยนความรู้ โดยมีกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวไร่บ้านสระขาวเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นแกนนำเครือข่ายจากเครือข่ายผู้ปลูกข้าวไร่กลุ่มอื่นและมีการขยายผลการเรียนรู้แก่เยาวชนโดยมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นข้าวไร่ไปสู่โรงเรียน

จากการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยสามารถสรุปนิยามและแนวคิดทฤษฎีในงานวิจัยครั้งนี้ได้ว่า ความมั่นคงทางอาหาร หมายถึง สภาวะที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างเท่าเทียม มีปริมาณที่เพียงพอ มีคุณค่าทางโภชนาการ และปลอดภัย ตอบสนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ซึ่งวัดได้จากองค์ประกอบ 4 มิติ ได้แก่ ความเพียงพอของอาหาร การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์ และเสถียรภาพทางอาหาร โดยการพัฒนาความมั่นคงทางด้านอาหารทั้งในแง่ของปริมาณและคุณค่าทางโภชนาการต้องคำนึง

การเข้าถึงอาหารทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมร่วมด้วย เนื่องจากความมั่นคงทางอาหารเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อสุขภาพ, เศรษฐกิจ, สังคม, และสิ่งแวดล้อม ความสามารถในการเข้าถึงอาหารที่เพียงพอและมีคุณค่าทางโภชนาการเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนและการสร้างสังคมที่แข็งแกร่ง ซึ่งการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สอดคล้องตามความต้องการและบริบทชุมชน โดยคำนึงถึงลักษณะความเป็นอยู่ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ตลอดจนสภาพเศรษฐกิจในชุมชน ทั้งนี้ในการศึกษาพัฒนาที่ยั่งยืนตามบริบทของชุมชนย่อมต้องมีความครอบคลุมถึงประเด็นด้านสภาพเศรษฐกิจ ด้านการกระจายรายได้ ด้านสวัสดิการสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเครือข่ายชุมชน หมายถึง การเชื่อมโยงให้ความร่วมมือในการทำงานระหว่างกันของบุคคล ชุมชน หน่วยงาน หรือองค์กร แบ่งปันทรัพยากร ความรู้ และประสบการณ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกันและยั่งยืนในระยะยาว โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน ภายใต้ความต้องการของชุมชน ความเข้าใจของบริบทชุมชนเชิงพื้นที่ วิถีชุมชน และทัศนคติของคนในชุมชน โดยมีกระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชน ได้แก่ ขั้นตอนตระหนักถึงการรวมตัวเป็นเครือข่าย ขั้นตอนสร้างข้อตกลงร่วมกัน ขั้นตอนการบริหารจัดการเครือข่าย ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ และขั้นตอนการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง

วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยครั้งนี้ จัดทำในรูปแบบผสมผสาน (Mix Method) แบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1. ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทของชุมชนเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1.1 ประชากรกลุ่มตัวอย่าง: ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ/หลักเป็นตัวแทนผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือตัวแทนคนในชุมชนที่เป็นเกษตรกร จำนวน 50 คน โดยใช้การสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

1.2 เครื่องมือวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล: ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi Structure Interview Question) ที่ยืดหยุ่นในการใช้คำพูด และส่วนผสมของโครงสร้างปรับลดหรือเพิ่มได้ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับบริบทของชุมชนและสภาพปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับสภาพความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในประเด็นความเพียงพอของอาหาร การเข้าถึงอาหาร

การใช้ประโยชน์ และเสถียรภาพทางอาหาร จากนั้นจะจัดระเบียบ สรุป และวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูล (Content Analysis) เพื่อนำไปใช้วิเคราะห์ร่วมในงานวิจัยเชิงปริมาณต่อไป

2. ระยะที่ 2 ศึกษาปัจจัยการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่และการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน และพัฒนาแนวทางของรูปแบบการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน แนวทางของรูปแบบการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

2.1 ประชากรกลุ่มตัวอย่าง: ผู้วิจัยได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลกับประชาชนในตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีจำนวนประชากรทั้งหมด 5,979 คน โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลด้วยตาราง Krejcie & Morgan ได้เป็นจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนในตำบลมะค่าจำนวน 361 คน ด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก (Convenience Sampling)

2.2 เครื่องมือวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล: ในการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยสร้างแบบสอบถามจากการทบทวนวรรณกรรม เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่เพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน และส่วนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยด้วยการวิเคราะห์ความเชื่อมั่นโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาคส์ (Cronbach's Alpha) พบว่า ตัวแปรการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่เพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยรวมมีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาอยู่ระหว่าง 0.92 – 0.93 และการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนโดยรวมมีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาอยู่ระหว่าง 0.92 – 0.94 ซึ่งมีค่าเกิน 0.60 เป็นค่าที่ยอมรับได้ (Hair et al., 2010) จากนั้นเก็บรวบรวมข้อมูลประชาชนในตำบลมะค่าจำนวน 361 คน และนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

จากนั้นพัฒนารูปแบบความมั่นคงทางอาหารผ่านการจัดการเครือข่ายชุมชนตำบลมะค่า โดยการนำผลการวิเคราะห์ในประเด็นที่ศึกษาทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณมาพิจารณา เพื่อเป็นแนวทางของรูปแบบการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

ผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ

จากการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับบริบทของชุมชนและสภาพปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับสภาพความมั่นคงทางอาหารของชุมชน พบว่า ชุมชนตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ชุมชนใกล้เคียง มีลักษณะครอบครัวค่อนข้างใหญ่ สมาชิกครอบครัวประมาณ 5-8 คน มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มประมาณ 3 ใน 4 ของพื้นที่ทั้งหมดเหมาะกับการทำการเกษตรทำนาปลูกข้าว อีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ดอนเหมาะสมสำหรับการปลูกพืชไร่ พืชสวน มีพื้นที่ที่เป็นแหล่งอาหารจากธรรมชาติ ได้แก่ แหล่งป่าชุมชน ได้แก่ ป่าชุมชนวัดป่าศรีประหาราม ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ป่าชุมชนดอนปู่ตา ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 ป่าชุมชนโคกหนองผักแว่น ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 และป่าชุมชนเหล่าบุตดา ตั้งอยู่ที่หมู่ 6 ซึ่งอาหารส่วนใหญ่ที่ได้ คือพืช/สมุนไพร เช่น สะเดา ย่านาง ใบหนาด ใบเป่า เครือตดหมา ขมิ้นชัน เครือเอ็นอ่อน และหวานรักษาโรคชนิดต่างๆ และเห็ด เช่น เห็ดแดง เห็ดตับเต่า เห็ดปลวก เห็ดขอนขาว เห็ดเผาะ และเห็ดระโงก เป็นต้น รวมถึงแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ แหล่งน้ำหนองเบน ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 แหล่งน้ำหนองแปน ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 แหล่งน้ำกุดโดน ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 แหล่งน้ำหนองสิม ตั้งอยู่ที่หมู่ 3 แหล่งน้ำบึงกุดใหญ่ ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 แหล่งน้ำกุดเวียน ตั้งอยู่ที่หมู่ 6 แหล่งน้ำกุดหวาย ตั้งอยู่ที่หมู่ 8 แหล่งน้ำกุดเดือยไก่อ ตั้งอยู่ที่หมู่ 13 แหล่งน้ำกุดไคร่นุ่น ตั้งอยู่ที่หมู่ 15 และแหล่งน้ำแม่น้ำชี โดยพื้นที่ของตำบลมะค่าที่ติดริมแม่น้ำชีมีถึง 7 หมู่บ้าน ซึ่งอาหารส่วนใหญ่ที่ได้จากแหล่งน้ำ เช่น ปลาช่อน ปลาหมอ ปลาดุก ปลาทราย หอยขม หอยเชอร์รี่ และกุ้งฝอย เป็นต้น นอกจากนี้ คนในชุมชนผลิตอาหารเองด้วยการทำการเกษตรเป็นหลัก ทำนาข้าวทั้งข้าวหอมมะลิและข้าวเหนียว และปลูกผัก/สมุนไพร เช่น ผักกาดขาว หอมแดง ผักชี ผักคะน้า กระเพรา โหระพา ตะไคร้ ใบมะกรูด ข่า ถั่วฝักยาว แตงกวา มะเขือ ผักชีเหล็ก และกะหล่ำปลี เป็นต้น บางส่วนทำการประมง เช่น ปลาช่อน ปลาดุก ปลาหมอ ปลาตะเพียน ปลากRAY ปลาเนื้ออ่อน ปลานิล หอยขม หอยเชอร์รี่ และกุ้งฝอย เป็นต้น และการปศุสัตว์ เช่น การเลี้ยงโค กระบือ สุกร เป็ด ไก่ กบ และอีงอ่าง เป็นต้น เมื่อได้อาหารส่วนใหญ่จะนำไปใช้ในการบริโภคเป็นหลักแล้วจึงนำไปจำหน่าย อีกทั้ง ผสมผสานความเชื่อวัฒนธรรมประเพณี เช่น พิธีบอกกล่าวขอฝน พิธีบุญเบิกบ้าน เพื่อหวังให้ได้ฝนตกต้องตามฤดูกาลและได้ผลผลิตตามต้องการ รวมถึงการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการใช้ทรัพยากรอาหารกับการใช้ชีวิตประจำวัน และร่วมมือกันจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนต่อยอดผลิตภัณฑ์ทางอาหาร

ส่วนปัญหา/อุปสรรคที่มีผลกระทบต่อทรัพยากรอาหารโดยหลักเกิดจากภัยธรรมชาติ คือ อุทกภัยที่มักเกิดในพื้นที่ราบลุ่มติดริมแม่น้ำชี และภัยแล้งที่มักเกิดขึ้นในช่วงฤดูร้อน อันส่งผลให้ปริมาณผลผลิตไม่เป็นไปตามความต้องการ

ทั้งนี้ สามารถสรุปตามแนวคิดการสร้างความมั่นคงทางอาหารขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ตามประเด็นความเพียงพอของอาหาร พบว่า ชุมชนตำบลมะค่ามีแหล่งอาหารทั้งทางธรรมชาติ และแหล่งที่คนในชุมชนผลิตเอง แต่ยังคงต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติทุกปี จึงส่งผลให้ผลผลิตทางอาหารไม่เป็นไปตามปริมาณที่ต้องการ ส่งผลให้คนในชุมชนต้องเดินทางเข้าไปสู่ตัวเมืองเพื่อจับจ่ายซื้อหาอาหารที่ต้องการ ประเด็นการเข้าถึงอาหาร พบว่า คนในชุมชนมีความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรอาหารจากแหล่งธรรมชาติ และสามารถทำการเกษตรเพาะปลูก การประมง และการปศุสัตว์ได้อย่างอิสระ ไม่มีข้อจำกัดทางด้านชนิดและปริมาณ ประเด็นการใช้ประโยชน์ พบว่า โดยหลักเมื่อได้ทรัพยากรอาหารมา คนในชุมชนส่วนใหญ่จะนำไปใช้ในการบริโภคก่อนที่จะนำไปจำหน่ายเพื่อหารายได้และเสถียรภาพทางอาหาร และพบว่า คนในชุมชนค่อนข้างมีเสถียรภาพทางอาหาร เนื่องจากคนในชุมชนสามารถแสวงหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติและสามารถผลิตอาหารได้เองอย่างไม่มีข้อจำกัดและมีความเท่าเทียมกัน เว้นแต่ในช่วงที่เกิดภัยธรรมชาติที่กระทบต่อปริมาณและความต้องการทรัพยากรทางอาหารในชุมชน

2. ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

ตอนที่ 1 ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ประชาชนในตำบลมะค่าอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 85.30 อายุระหว่าง 41-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 49.90 ระดับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 59.00 รายได้รวมในครัวเรือนต่อเดือนส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 10,001 – 15,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 51.80 ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน มากกว่า 20 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 79.50 และอาหารที่ได้มาในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่มีแหล่งอาหารจากตลาดชุมชน/การซื้อมาบริโภค คิดเป็นร้อยละ 38.20

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่เพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า

ประชาชนในตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่เพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนใน

ภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.52 โดยมีรายละเอียดรายด้าน ได้แก่ ด้านสภาพทางเศรษฐกิจในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.54 พบว่า ประเด็นชุมชนมีการพัฒนาด้านการผลผลิตอาหาร เช่น พัฒนาการทำการเกษตร การปศุสัตว์ และการพัฒนาสินค้าชุมชนมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ด้านการกระจายรายได้ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.53 พบว่า ประเด็นคนในชุมชนได้รับโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมการสร้างรายได้ของหน่วยงานภายนอกอย่างทั่วถึง เช่น กิจกรรมงานมหกรรมแสดงสินค้าของหน่วยงานภาครัฐ/เอกชนมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ด้านสวัสดิการสังคมในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.52 พบว่า ประเด็นคนในชุมชนได้รับโอกาสการจัดสรรและเข้าถึงสวัสดิการอย่างเท่าเทียมกัน มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด และด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.51 พบว่า ประเด็นชุมชนมีการกำหนดกลุ่ม/หน่วยงานรับผิดชอบในการบริหารจัดการควบคุมดูแลทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมชุมชนมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า

ประชาชนในตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.54 และเมื่อพิจารณาองค์ประกอบตัวแปรตามลำดับขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนตระหนักถึงการรวมตัวเป็นเครือข่ายในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.54 พบว่า ประเด็นผู้นำและคนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการรวมตัวเพื่อการพัฒนาชุมชนร่วมกัน และกลุ่มคนหรือหน่วยงานในชุมชนที่เป็นเครือข่ายชุมชนมีความเข้าใจ มีเป้าหมายการดำเนินงานเครือข่ายไปในทิศทางเดียวกันมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ขั้นตอนสร้างข้อตกลงร่วมกันในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.54 พบว่า ประเด็นสมาชิกในเครือข่ายชุมชนมีความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการสร้างเครือข่ายชุมชน และเครือข่ายชุมชนมีการทำข้อตกลงหรือกำหนดแนวทางร่วมกันมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ขั้นตอนการบริหารจัดการเครือข่ายในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.53 พบว่า ประเด็นเครือข่ายชุมชนมีกระบวนการในการจัดการในแก้ไขปัญหาฉุกเฉิน เช่น กรณีเกิดความขัดแย้ง กรณีเกิดเหตุการณ์สุดวิสัยที่กระทบต่อการดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.56 พบว่า ประเด็นเครือข่ายชุมชนมีการดำเนินงานที่ให้อิสระและเคารพในการแสดงความคิดเห็นของสมาชิกระหว่างกันมีค่าเฉลี่ยมาก

ที่สุด และขั้นตอนการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่องในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.53 พบว่า ประเด็นเครือข่ายชุมชนสร้างความตระหนักถึงการเอื้อเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันของสมาชิกมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด

ผลสรุปพัฒนาแนวทางของรูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม จากผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

1) ส่งเสริมความตระหนักของคนในชุมชนถึงการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยมีประเด็นเนื้อหาสาระ ได้แก่ ด้านความพอเพียงของอาหารในชุมชน โดยการเพิ่มองค์ความรู้และทักษะการในการเพาะปลูกหรือปศุสัตว์ที่มีความหลากหลายมากขึ้น ด้านการเข้าถึงอาหาร โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการแบ่งปันอาหารที่ปลอดภัยระหว่างกัน ความเท่าเทียมกันของการแสวงหาทรัพยากรอาหารทางธรรมชาติรวมถึงการร่วมกันดูแลและฟื้นฟูแหล่งอาหารทางธรรมชาติ ด้านการใช้ประโยชน์ โดยนอกจากการที่คนในชุมชนผลิตจากการทำการเกษตร การประมง และปศุสัตว์ รวมถึงหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติเพื่อใช้ในการบริโภคในครัวเรือนและหารายได้จากการขาย จึงควรที่จะส่งเสริมให้คนในชุมชนได้มีทักษะเพิ่มในการถนอมหรือแปรรูปอาหารสดเพื่อเก็บไว้กินได้นานขึ้นหรือจำหน่ายได้ราคาที่ดีขึ้น และด้านเสถียรภาพทางอาหาร โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีองค์ความรู้ในการป้องกันภัยธรรมชาติหรือลดความเสียหายจากภัยธรรมชาติเพื่อให้ได้ผลผลิตตรงตามความต้องการ

2) ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านสภาพทางเศรษฐกิจ โดยเน้นการพัฒนาด้านการผลิตอาหารและการพัฒนาสินค้าชุมชนจากการแปรรูปอาหารเพื่อเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้เพิ่มให้แก่คนในชุมชน ด้านการกระจายรายได้ โดยเน้นการส่งเสริมให้มีการสร้างโอกาสในการจัดกิจกรรมหรือการเข้าร่วมกิจกรรมเสริมการสร้างรายได้ของหน่วยงานภายนอกอย่างเท่าเทียมกัน ด้านสวัสดิการสังคม โดยเน้นการส่งเสริมให้เกิดการตระหนักถึงความเท่าเทียมกันในการจัดสรรและการเข้าถึงสวัสดิการต่างๆ และด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการส่งเสริมองค์ความรู้ในการบริหารจัดการในการควบคุมดูแลทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมชุมชนอย่างเป็นระบบ

3) ส่งเสริมการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ซึ่งควรมีการส่งเสริมให้ครบทั้ง 5 ขั้นตอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดของกระบวนการการจัดการเครือข่ายชุมชน ได้แก่ ขั้นตอนตระหนักถึงการรวมตัวเป็นเครือข่าย ขั้นตอนสร้างข้อตกลง

ร่วมกัน ขั้นตอนการบริหารจัดการเครือข่าย ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ และขั้นตอนการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง โดยเน้นการพัฒนาความสัมพันธ์ของเครือข่ายเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขยายขอบเขตในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 : เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า

ผลการวิจัยจากการศึกษาบริบทของชุมชนและสภาพปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับสภาพความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ตามแนวคิดการสร้างความมั่นคงทางอาหารขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) พบว่า ความเพียงพอของอาหารในชุมชนนั้น เกิดจากการผลิตจากการประกอบอาชีพ ได้แก่ การเกษตร การประมง การปศุสัตว์รวมถึงการแปรรูปอาหาร และการแสวงหาอาหารจากแหล่งธรรมชาติ อีกทั้งคนในชุมชนสามารถเข้าถึงอาหารจากแหล่งธรรมชาติ ทำการเกษตร การประมง และปศุสัตว์ รวมถึงการแปรรูปอาหารได้อย่างเท่าเทียมกันและเป็นอิสระ ซึ่งโดยส่วนใหญ่เมื่อได้อาหารมา คนในชุมชนมักนำไปใช้ประโยชน์ในการบริโภคในครัวเรือนก่อนเป็นหลัก จากนั้นจึงนำไปจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้ จึงทำให้คนในชุมชนมีเสถียรภาพทางอาหาร แต่ด้วยชุมชนต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติ คือ ภัยแล้ง และอุทกภัยในช่วงฤดูฝนในทุกปีซึ่งกระทบต่อปริมาณทรัพยากรทางอาหารในชุมชน และด้วยคนในชุมชนมักทำการเกษตร การประมง และการปศุสัตว์ที่คล้ายคลึงกัน ทำให้มีทรัพยากรอาหารไม่หลากหลาย เมื่อมีความต้องการในทรัพยากรทางอาหารที่คนในชุมชนไม่สามารถหาได้หรือผลิตได้ในชุมชนเอง จึงทำให้คนในชุมชนต้องเดินทางเข้าไปสู่ตัวเมืองเพื่อจับจ่ายซื้อหาอาหารที่ต้องการ ซึ่งคนในชุมชนยังคงมีความเชื่อและสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น พิธีบอกกล่าวขอฝน พิธีบุญเบิกบ้าน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลได้ผลผลิตตามต้องการ ความเชื่อการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการใช้ทรัพยากรอาหารในชุมชนกับการใช้ชีวิตประจำวัน ผสมผสานกับการร่วมมือกันจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารเพื่อจำหน่ายและบริโภค สอดคล้องกับ ศจินทร์ ประชาสันติ (2552) ได้กล่าวถึงการพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทาง โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหาร เพื่อสุขภาพตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ 1 พ.ศ.2551 สู่การปฏิบัติ ซึ่งพัฒนามาตามแนวคิดความมั่นคงทางอาหารในประเด็นการมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร การใช้

ประโยชน์จากอาหาร และการมีเสถียรภาพทางอาหาร โดยมุ่งเน้นภาวะทางโภชนาการในระดับครัวเรือน ระดับรายได้ การรับรู้หรือประสบการณ์และเพิ่มการให้ความสำคัญทางวัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ที่แตกต่างกันสำหรับการพัฒนาได้ตรงประเด็น สอดคล้องกับงานวิจัยของ นิคม ศรีเงิน (2562) ซึ่งได้ศึกษาถึงสภาพและปัญหาความมั่นคงทางอาหารของครัวเรือนในชุมชนริมแม่น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เพื่อพัฒนารูปแบบการสร้าง ความมั่นคงทางอาหารบนฐานความหลากหลายของพืชผักในครัวเรือน ชุมชนริมแม่น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น พบว่าความเพียงพอของอาหารและการเข้าถึงอาหารมาจากการผลิตอาหารและการจากแหล่งธรรมชาติ ซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่นำมาใช้ในการบริโภคเป็นหลัก แต่ในปัจจุบันเริ่มลดลงเนื่องจากปัญหาจากธรรมชาติสภาพดินสภาพน้ำ ทำให้ผลผลิตทางอาหารที่ได้ลดลงทั้งจากการผลิตและการเก็บหาอาหารของป่าและแหล่งน้ำซึ่งเหมือนเสถียรภาพทางอาหารลดลง และสอดคล้องกับ Parry et al. (1999) ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและความมั่นคงทางอาหารของโลก ได้กล่าวว่า ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ คาดว่าจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหารอย่างชัดเจนภายในปี ค.ศ. 2080

วัตถุประสงค์ที่ 2 : เพื่อศึกษาปัจจัยการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่และการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า

ผลการวิจัยจากการศึกษาปัจจัยการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่ พบว่า ปัจจัยการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่เพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามโดยรวมอยู่ที่ระดับมากที่สุด ซึ่งปัจจัยในทุกด้าน เพื่อการพัฒนาความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ได้แก่ ด้านสภาพทางเศรษฐกิจ ด้านการกระจายรายได้ ด้านสวัสดิการสังคม และด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อมก็อยู่ระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนัทธัญญ์ ฉัตรภักดิ์รัตน์. (2551) ที่กล่าวถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทพื้นที่ไทยว่า โดยพื้นฐานจากแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีคุณภาพทั้งด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าประสงค์ในการพัฒนา ได้แก่ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เสถียรภาพและการปรับตัวของเศรษฐกิจ การกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม เช่นอาชีพ รายได้ การศึกษา เป็นต้น และการมีระบบบริหารจัดการที่ดีในโอกาสและสิทธิในการรับรู้ อีกทั้งสอดคล้องกับผลงานงานวิจัยของ พระนำโชค อานนโธ (ทองดี) (2560) พบว่าการพัฒนาชุมชนที่มีความยั่งยืนเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของภาครัฐและภาคประชาชนในตำบลกระทุ่มล้ม อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม

ประกอบด้วย การขยายตัวทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ สวัสดิการสังคม และคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสอดคล้องกับ นิคม ศรีเงิน (2562) ได้สรุปเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนจากสภาพปัญหาทุกประเทศที่ผ่านมาไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงองค์รวมและบูรณาการบริบททุกด้านอย่างสมดุลและส่งผลให้เกิดระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเองได้ มีสังคมที่ดี มนุษย์ที่คุณภาพที่ดี อยู่ดีกินดี พร้อมกับการมีและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี ในการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารบนฐานความหลากหลายของพืชผักในครัวเรือน ชุมชนริมแม่น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น และสอดคล้องกับ สุธานี มะลิพันธ์. (2552) ได้ศึกษาวิจัยความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะบ้านปากำ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน และกล่าวถึงการศึกษาเพื่อพัฒนาสถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของประเทศกำลังพัฒนาที่ว่ายังขาดความมั่นคงทางอาหารนั้น มีความเชื่อมโยงต่อบังคับสภาพปัญหาคุณภาพชีวิต ปัญหาทางเศรษฐกิจความยากจน ปัญหาสังคม ปัญหาความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร

ผลการวิจัยจากการศึกษาการจัดการเครือข่ายชุมชน พบว่า การจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งมีขั้นตอนเพื่อการพัฒนาความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ได้แก่ ขั้นตอนตระหนักถึงการรวมตัวเป็นเครือข่าย ขั้นตอนสร้างข้อตกลงร่วมกัน ขั้นตอนการบริหารจัดการเครือข่าย ขั้นตอนการพัฒนาความสัมพันธ์ ขั้นตอนการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง โดยการจัดการเครือข่ายชุมชนถือว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาความมั่นคงทางอาหาร ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ นฤมล คำอ่อนและไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม (2563) ซึ่งได้วิจัยพัฒนารูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร พบว่า กระบวนการจัดการเครือข่ายเพื่อความมั่นคงทางอาหารมีองค์ประกอบ ได้แก่ การตระหนักถึงปัญหาและสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย การพัฒนาความสัมพันธ์ การรักษาและความต่อเนื่อง สร้างพันธสัญญาร่วมกัน และการบริหารจัดการ และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของพระนำโชค อานนโท (2560) ที่ศึกษาการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของภาครัฐและภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนเป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในตำบลกระทุ้มลัม อำเภอสามพราณ จังหวัดนครปฐม พบว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือของภาครัฐและภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนเป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในตำบลกระทุ้มลัม ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ การวางกรอบความร่วมมือ การส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือ การสนธิความร่วมมือ และการระดมความร่วมมือ

วัตถุประสงค์ที่ 3 : เพื่อพัฒนาแนวทางของรูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

ผลการวิจัยนี้ได้พัฒนารูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนตำบลมะค่า อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า ควรเน้นให้เกิดความตระหนักรู้ในการเพิ่มองค์ความรู้และทักษะทางอาชีพเพื่อเพิ่มความหลากหลายของอาหาร ได้แก่ การเพาะปลูก การประมง การทำสุสัตว์ การถนอมหรือการแปรรูปอาหาร และการตระหนักถึงความสำคัญของการแบ่งปันอาหารระหว่างกัน การให้ความเท่าเทียมกันในการแสวงหาอาหารและการจัดสรรสวัสดิการต่างๆ การพัฒนาต่อยอดแปรรูปผลผลิตและส่งเสริมโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเพิ่มโอกาสสร้างรายได้ รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดการตระหนักรู้ถึงการดูแลควบคุมทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งเสริมให้มีองค์ความรู้ในการป้องกันหรือลดความเสียหายจากภัยธรรมชาติอันอาจส่งผลต่อทรัพยากรทางอาหาร อีกทั้งการส่งเสริมการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการขยายขอบเขตในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พลวัฒน์ ชุมสุข (2565) ได้ศึกษาวิจัยการสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสังคมไทย กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่าสภาพพื้นที่ของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำไหลผ่านหลายสาย โดยในการพัฒนาการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ผู้วิจัยศึกษาบริบทพื้นที่และโครงสร้างและความปฏิสัมพันธ์ในการสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหาร พบว่า มีอาหารและคุณภาพอาหารที่เพียงพอ ทุกคนเข้าถึงอาหารได้เพียงพอ มีการใช้ประโยชน์อาหารเน้นการบริโภคเป็นหลัก และพื้นที่ที่มีเสถียรภาพทางการอาหารสูง ซึ่งมีความคล้ายคลึงตามประเด็นแนวคิดการสร้างความมั่นคงทางอาหารขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติทั้ง 4 ด้าน รวมถึงผลการวิจัยได้สรุปถึงกระบวนการการสร้างความมั่นคงทางอาหารด้วยการสร้างการตระหนักรู้ เรียนรู้ ยอมรับ และการประยุกต์ใช้ผลผลิตและนวัตกรรมในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร เช่น ส่งเสริมการเกษตรกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การสร้างความร่วมมือเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบของการผลิต การแปรรูปผลผลิต ตลอดจนเชื่อมโยงการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนด้วยการเรียนรู้เพื่อฟื้นฟูพัฒนาวิถีชุมชนและการพึ่งตนเองสู่การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร การเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนชุมชนสู่การเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหารร่วมกัน และการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และสอดคล้องกับบนถนอม คำอ่อน และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร พบว่า รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชน

มีขั้นตอนการรับรู้ ตระหนักและเข้าใจปัญหา การวิเคราะห์สถานการณ์ การบริหารจัดการ การพัฒนาและปรับตัว และการรักษาความต่อเนื่องและขยายกลุ่มและ โดยมีองค์ประกอบ คือ สมาชิก/ผู้นำ เป้าหมาย/วัตถุประสงค์/ผลประโยชน์ กิจกรรม การบริหารจัดการ การประชาสัมพันธ์/การสื่อสาร และทุน รวมถึงมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพรรณิ ไชยวรรณ (2562) เกี่ยวกับการส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ตำบลเกาะรัง อำเภอยะบะดี จังหวัดลพบุรี ด้วยการศึกษาดังกล่าวพบว่า ความรู้ ความคิดเห็น สภาพปัญหาของพื้นที่เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ตามแนวคิดความมั่นคงทางอาหาร 4 มิติ ได้แก่ การมีอาหารเพียงพอการเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และการมีเสถียรภาพด้านอาหาร และพบว่า ชุมชนควรมีความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ความรู้ในประเด็นการช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ดิน และน้ำเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารที่เกิดขึ้นในชุมชน และส่งเสริมแบบรายบุคคล แบบกลุ่ม แบบมวลชน และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ รวมถึงมีปัญหากลุ่มส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารในด้านเจ้าหน้าที่ ด้านเนื้อหาความรู้ความมั่นคงทางอาหาร ด้านช่องทางการส่งเสริม และด้านเกษตรกรรม จึงได้ให้ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย โดยควรมีการส่งเสริมเกษตรกรในชุมชนมีองค์ความรู้เรื่องพืชพลังงานพืชอาหาร การผลิตอาหารที่ถูกสุขอนามัย การส่งเสริมการความร่วมมือแหล่งผลิตอาหารและการพัฒนาทักษะฝึกปฏิบัติตลอดจนการสาธิตทำแปลงเรียนรู้ระหว่างชุมชนทั้งแบบรายบุคคลและแบบกลุ่ม เพื่อพัฒนาความมั่นคงทางอาหารของชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ชุมชนตำบลมะค่าเป็นชุมชนที่มีความพอเพียงของอาหารจากการผลิตได้เองและแสวงหาจากแหล่งธรรมชาติ การเข้าถึงแหล่งอาหารได้เท่าเทียมกัน ส่วนใหญ่นำไปใช้ในการบริโภค ซึ่งถือได้ว่ามีเสถียรภาพทางอาหาร อย่างไรก็ตามยังคงพบความเสี่ยงจากภัยแล้งและอุทกภัยในทุกปีกระทบต่อปริมาณผลผลิตทางอาหารของชุมชน ทั้งนี้ ในการพัฒนารูปแบบความมั่นคงทางอาหารผ่านการจัดการเครือข่ายชุมชนตำบลมะค่าตามปัจจัยบริบทชุมชน โดยมีแนวทาง (1) ส่งเสริมความตระหนักรู้ให้คนในชุมชน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความพอเพียงของอาหาร ด้านการเข้าถึงอาหาร ด้านการใช้ประโยชน์ และด้านเสถียรภาพทางอาหาร (2) ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามบริบทพื้นที่ และ (3) ส่งเสริมการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ซึ่งจากการวิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

1. ประชาชนหรือคนในชุมชนนำแนวทางไปใช้เสริมสร้างการตระหนักรู้และการสร้างความสัมพันธ์เครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนให้มีความมั่นคงทางอาหารจากภายใน
2. หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนควรให้ความสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางอาหารชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งเพื่อลดความเสี่ยงการเกิดความอดอยากทางอาหารในอนาคต
3. หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนกระบวนการพัฒนาทักษะชุมชน ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชนให้ยั่งยืน
4. นักวิชาการและสถานศึกษาสามารถนำผลงานวิจัยไปใช้เป็นแนวทางให้การสนับสนุนองค์ความรู้ การจัดการเรียนรู้หรือกิจกรรมเชื่อมโยงในการพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ชุมชน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการนำผลงานวิจัยไปทำการวิจัยเชิงปฏิบัติกับชุมชนและชุมชนอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกันเพื่อเป็นการติดตามประเมินผลจากการพัฒนารูปแบบความมั่นคงทางอาหารที่มีประสิทธิภาพต่อไป
2. ควรมีการวิจัยและพัฒนาต่อยอดความสามารถของชุมชนในการเพิ่มคุณค่าอาหารและการสร้างมูลค่าเพิ่มของผลผลิตอาหารของชุมชนเพื่อยกระดับเศรษฐกิจต่อไป
3. ควรวิจัยและพัฒนารูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารในบริบทพื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลายเพื่อประสิทธิภาพในการสร้างความมั่นคงทางอาหารของประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ธนัทญ์ ฉัตรภักดิ์. (2551). การศึกษากับการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวทางและวิธีการที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ไทยพัฒนา.
- นฤมล คำอ่อน. (2562). รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร. ใน วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- นฤมล คำอ่อน และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม. (2563). รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(8), 470-485.
- นิคม สีเงิน (2562). รูปแบบการสร้างความมั่นคงทางอาหารบนฐานความหลากหลายของพืชผักในครัวเรือน ชุมชนริมแม่น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น. ใน *วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา*. มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- นนทกานต์ จันทร์อ่อน. (2557). ความมั่นคงทางอาหารของประเทศไทย. *บทความวิชาการสำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา*, 4(2), 1-35.
- ฝ่ายเลขานุการคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ. (2566). *แผนปฏิบัติการด้านการจัดการด้านอาหารของประเทศไทย ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2566 – 2570)*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.
- พัชนี ตูเล๊ะ และคณะ. (2564). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในจังหวัดนราธิวาส. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 8(1), 230-245.
- พระนาโชค อานนโท. (2560). การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ยั่งยืนของภาครัฐและภาคประชาชนในตำบลกระทุ่มล้มอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. ใน *วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พลวัฒน์ ชุมสุข. (2565). การสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของสังคมไทย กรณีศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ใน *พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาการพัฒนาศาสตร์*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศจินทร์ ประชาสันติ. (2552). *การพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร โครงการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรและอาหารเพื่อสุขภาพตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ 1 พ.ศ. 2551 สู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- ศูนย์วิจัยและสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน. (2567). *SDG Updates โลกไม่อาจยุติความหิวโหยได้ หากไม่สามารถยุติความขัดแย้ง และสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น*. เรียกใช้เมื่อ 30 มกราคม 2567 จาก <https://www.sdgmove.com/2021/04/01/to-end-hunger-needs-to-end-conflicts/>

- สุธานี มะลิพันธ์. (2552). ความมั่นคงทางอาหารของชาวลัวะบ้านป่าก่า อำเภอบ่อเกลือจังหวัดน่าน. ใน *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรชีวภาพ. คณะทรัพยากรชีวภาพและเทคโนโลยี:มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี*.
- สุพรรณิ ไชยวรรณ. (2562). การส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ตำบลเกาะรัง อำเภอยะบะดี จังหวัดลพบุรี. ใน *วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช*.
- สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม. (2564). *แผนพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม (พ.ศ. 2566 – 2567). กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. มหาสารคาม: สำนักงานจังหวัดมหาสารคาม*.
- เอกชัย พุ่มดวง และ ยุสนีย์ โสมทัศน์. (2560). *เครือข่ายภูมิปัญญาวัฒนธรรมข้าวไร่เพื่อความมั่นคงด้านอาหาร และการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในจังหวัดชุมพร. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา*.
- FAO. (2006). *Policy Brief Issue 2 — Food Security*. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome, Italy.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis*. 7th ed. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice-Hall.
- Parry, M., Rosenzweig, C., Iglesias, A., Fischer, G., & Livermore, M. (1999). Climate change and world food security: A new assessment. *Global Environmental Change*, 9, 51–67.